

KITAPTAHLİLLERİ

İlim ve endüstri için yüksek istidatlı insan günü, J. Douglas Brown, Frederick Harbison, çev. Fuat Uluğ, 1962, 107 s. 5 lira.

Kitapta iki ayrı yazarın iki ayrı yazısı var. Birincisi, J. Douglas Brown'ın «Bir Amerikan politikasının tayini hakkında düşünceler» başlıklı yazısıdır. Burada yazar, «seçme tohum» dediği, modern endüstri için gerekli yaratıcı yeteneğe sahip kimselerin nasıl yetiştirileceğini, iş yerlerinde onlara nasıl davranılması gerektiğini, kısacası endüstrinin onlardan en iyi şekilde nasıl yararlanacağını anlatıyor.

«Seçme tohum» un endüstrideki yerini yazar, modern üretim sürecini dört basamağa ayırarak, şöyle belirtiyor:

- « I — Fikirlerin yaratılması,
- II — Yeni fikirlere mühendisliğin katılması,
- III — Elverişli istihsal için insan, para ve teknolojik faktörlerin verimle bütünleşmek üzere birleştirilmesi,
- IV — Birbirinin aynı olan istihsalı, elverişli olarak istenilen hacimde yapmayı tutturabilmek».

İşte bu basamaklardan ilk üçü, «aslında ilerlemeyi meydana getiren seçme tohumların yeridir.»

Kitabı incelemeye geçmeden önce, yazarın tutumunda görülen önemli bir nokta üzerinde durmak istiyorum: Brown, «seçme tohum» dediği

kimselerin üretim için birer makine değil de birer insan olduklarına işaret ediyor, gerekli yeni fikirleri, buluşları ve bunların üretimde kullanılması için gerekli uygulamaları ancak insanların yapabileceğini söylüyor. Böylece bu gibi kimselerin yetiştirilmesi, bunlardan yararlanılması için uygulanacak düzenlemelerin bireye önem vermesi gerektiği, böyle bir insanın kitleye uydurulması karşısında isyan edeceği ve yeteneklerini geliştiremeyeceği üzerinde duruyor. Bunlara bakarak Brown'ın tutumunun insanca olduğunu, bireye önem veren bir tutum olduğunu düşünebiliriz. Ama aslında Brown'ın amacı, «seçme tohumlar» ın iyi yetiştirilmesi ve yeteneklerini iyi kullanmaları değil, modern üretim için zorunlu bir «f a k - t ö r » den en iyi bir şekilde, verimli olarak nasıl yararlanılabileceğidir. Yani herhangi bir mal, bir «eşya» gibi «seçme tohum» ların da, üretim için en iyi bir şekilde nasıl kullanılabilecekleri, sayılarının nasıl artacağı, kalitelerinin ve verimliliklerinin nasıl yükseltileceği sorunlarıdır. Oysa burada üretim için gerekli olan öge, sermaye, ham madde gibi bir «şey», yeni fikirler, buluşlar çıkaran bir araç değil, bir insandır her şeyden önce. Kitle halinde üretim için yukarıda sayılan dördüncü basamakta çalışanların icabına bakılmış, onlar «otomat» laştırılmış ama anlaşılacak yeni fikirler bulup bunları uygulayan yaratıcı bir makine henüz bulunmadığı - ya da Huxley'in «Yeni Dünya» sında olduğu gibi «alfa» insanlar yetiştirmek mümkün olmadığı için - şimdi «seçme tohum» ların otomatlaştırılmasına sıra gelmiştir. Brown'ın bu raporunda böyle bir makine yokluğu için gizli sızıldanmayı görmek mümkündür.

Bu genel gözlemden sonra, kitabın incelenmesine geçebiliriz. Brown, ele aldığı sorunla ilgili olarak, Amerikan toplumunda üç büyük kurum görüyor: hükümet, üniversite ve şirketler.

Şirketlerle ilgili olarak Brown, önce bu kimselerin işe alınmalarında seçim usulünün aksaklıkları üzerinde duruyor ve işe alınırken yalnız diplomaya bakılmamasını, bu gençlerin öğretmenleriyle temas edilmesinin ve bir denemeye tâbi tutulmasının gerektiğini söylüyor. Sonra da bunların şirketlerdeki mevkileri, ücretleri, verimlilikleri, çevreleri ve yöneticilerle ilişkileri sorunları üzerinde duruyor. Sonuç olarak da, şirketlerin bu işin önemini anladıklarına ve üniversitelere, özellikle kendi iş alanlarında yetiştirilmek üzere burslar vermeye, malî yardımlar yapmaya başladıklarına değiniyor.

Kolej ve üniversitelerde «seçme tohum» ları yetiştirmek de ortaya bir

takım sorunlar çıkarmaktadır. Bunları iki grupta toplayabiliriz: (1) Üniversiteye giriş, daha doğrusu üniversite çağındaki gençler arasından yaratıcı yetenekleri seçebilmek (kişisel olmıyan testler sorunu, burs sorunu vb.); (2) Öğretim politikasının sağlam esaslara dayanması ve iyi öğretmenlerin sağlanması. Burada Brown'ın teklif ettiği bir öğretim metodu üzerinde durmak gerekir. Brown, kabiliyetli kişilerin seçilerek bunlara ayrı ders ve programlar uygulanmasının bir ihtiyaç olduğunu söylüyor. Bu teklif de, yazarın tutumunun ne kadar az insanca olduğunu göstermektedir. Çünkü böyle bir ayırım, hem çoğunlukta kalan öğrencileri, hem de «seçme tohum» ları kötü etkileyecektir. Ama asıl tehlikeli yanı, böyle bir yöntemin, bu gençlerin birer «yaratma âleti» olarak şartlanmasına yol açabilmesidir. Geride kalan öğrenciler de elbette, bir «sürü» olarak şartlanabilecektir.

Bizi asıl ilgilendiren, kitabın ikinci yazısıdır: Frederick Harbison'un «Yeni endüstrileşen memleketlerde insan kaynaklarının geliştirilmesi» adlı yazısı. Burada yazarın amacı, «yeni endüstrileşmeye koyulan memleketlerin karşılaştıkları yüksek seviyede insan gücü geliştirme problemlerini tahlil ederek, bu meselenin çözülmesinde verimli olabilecek politikaların teklifinde bulunmaktır. Yazar «bunun için önce, az gelişmiş ülkelerin sanayileşmelerini gerçekleştirecek yolları sayıyor. Yalnız sanayileşmek için yapılan bu tekliflerin, «sistemli bir araştırmadan ziyade oldukça geniş intibalara dayandığını» da söylüyor.

Birinci yol, gelişmemiş ülkelerin, gelişmiş ülkelere modern tesisler, cihazlar alarak endüstrilerini kalkındırmalarıdır. Her ne kadar sermayenin az, işçinin bol olduğu bir ülkede son model teçhizata yatırım yapmak gereksiz görülüyorsa da, kalitenin yükseltilmesi için ve ölçülü kullanıldığı takdirde bu yol yararlıdır.

Bu çeşit makineler yüzünden teşebbüs daha büyüyecek, daha karmaşık olacaktır. Her ne kadar bu teçhizat bir kısım işçinin yerini alacaksa da, «genel olarak plânlama istihsalı tanzim, mühendislik ve teknik idare gibi türlü sahalarda mütehassıs elemanlar için daha fazla bir yatırım» gerekecektir. Bunun için de bu elemanlara yatırım yapmak tutulacak ikinci yoldur.

«Bilimsel işletmeciliği» iyi bilen yöneticiler bulmak da üçüncü yoldur. İşçilerin seçimi, yetiştirilmesi, «tezgâhların ve iş sıralarının plânlı

olarak düzenlenmesi, iş tahlilleri, işlerin parçalara bölünmesi» gibi usulleri düzenliyecek ve işçinin verimini arttıracak olan bu yöneticilerdir.

Dördüncü yol, doğrudan doğruya sanayileşmeyle ilgili değil de, sanayileşmenin işçiler üzerindeki etkileriyle ilgilidir. Yani gelişmekte olan bir ülkede işçilerin ihtiyaçları ve istekleri, dolayısıyla hoşnutsuzlukları da artacaktır. Bunu iyi bir politikayla önlemek gerekir.

Yazar, bundan sonra stratejik insan gücü kaynaklarının (müteşebbisler, idareciler, bilimciler, mühendisler ve başka teknik personel) geliştirilmesi konusuna giriyor. Bu insan gücünü gelişmiş ülkelere getirtmek imkânı varsa da, yazar, bu yolun bilinen sakıncalarını sayıyor ve gelişmemiş ülkelerin «muhtaç oldukları stratejik insan kaynaklarını kesin olarak kendi ülkelerinde geliştirmek zorunda» olduklarını söylüyor.

Yazarın tezi, sanayileşen ülkelerin, eğitim politikalarında bilimcilerin, mühendislerin, yöneticilerin yetiştirilmesine öncelik vermeleri gerektiğidir. Yazar, Mısır'dan örnekler vererek, Mısır üniversitelerinde bilim ve mühendislik kollarında okuyanların % 12 den az, buna karşılık edebiyat ve hukuk kollarındakilerin % 50 ye yakın olduğuna değiniyor; bu durumun, o toplumda işsiz aydınlar yaratacağını, bunun da toplumsal bir huzursuzluk kaynağı olacağını söylüyor. Devlet Personel Dairesinin hazırladığı «Devlet Personel Rejimi Hakkında Ön Rapor» a (Ankara, 1962) bakacak olursak, Türkiye'de de durumun böyle olduğunu görürüz. Rapor'a göre, 1960 - 1961 öğretim yılında liseyi bitirenlerden - kaba bir hesaplama - Edebiyat ve Hukuk Fakültelerine yazılanların oranı % 43; Fen, Ziraat - Orman - Veteriner, Tıp ve Mimar - Mühendislik Fakültelerine yazılanların oranı % 26,7 dir. Ayrıca, İktisadî ve Ticarî Bilimler Akademisine yazılanların oranı da % 14 tür. Bununla ilgili olarak, yazar, bu yüksek okulların eğitim programlarının hem kalitesiz olduğunu, (Mısır'da okutulan derslerden örnekler veriyor), hem de yetersiz olduğunu; buralardan mezun olanların sanayi teşebbüsleri için gerekli plânlama, 'koordine' gibi işleri yapacak şekilde değil, «bankalarda, ticarî teşebbüslerde ve hükümet dairelerinde, idarî işlerde kâtiplik, muhasiplik, kayıt ve defter tutma gibi küçük işleri» yapacak şekilde yetiştirildiklerini, dolayısıyla bunun faydasız bir yatırım olduğunu söylemektedir. Ayrıca gelişmemiş ülkelere, cahilliğin ortadan kaldırılması ve okul çağındaki bütün çocukların genel eğitimden geçmeleri zorunluğu gibi sorunlar da vardır. Oysa bu ülkelere eğitim, en çok gerekli olan insan kaynaklarının geliştirilmesi için yapılan

bir yatırımdır. Eldeki imkânların sınırlı olduğu ve bunların en iyi bir şekilde kullanılması gerektiği düşünülürse, kitle öğretimine öncelik verilmesi daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca, kitle eğitimi, ekonomik gelişme devam ettikçe, daha iyi bir yaşama düzeninin gerektirdiği şekilde, kendiliğinden başlayacak ve gelişecektir.

Oğuz ONARAN